

Galambos Gyula

A „NYUGATI” KERESZTÉNY ÉRTELMISÉG VALLÁSSOSSÁGA

Bevezetőként szeretném előrebocsátani, hogy a következőkben nem egy társadalomtudományi felmérés tudományos kiértékelése következik, hanem egy öt évtizedet Svájcban élt építészmérnök tapasztalatait foglalom össze.

A világháború alatt a budapesti József nádor Műszaki Egyetem ösztöndíjasaként kerültem Svájcba, ahol építészeti tanulmányaimat folytattam azzal a szándékkal, hogy egyetemi és gyakorlati tanulmányaim befejeztével hazajövök. Sajnos, ez a radikális hazai változások után nem volt lehetséges, és így Svájcban rekedtem. Az ottani hiteles tájékozódási lehetőségek nyomán úgy láttam, hogy tartós, hosszú évekig is elhúzódó kényszertartózkodás vár rám. Ezért nem húzódtam vissza emigráns csigaházba, hanem – amilyen mértékben ez lehetséges volt –, bekapcsolódtam a svájci társadalmi és gazdasági életbe. A következőkben tehát nem kívülről szemlélt riportot, hanem egy személyesen átélt gyakorlat tapasztalatait sorolom fel.

Tavaly Budapesten a jezsuitáknál tarthattam beszámolót arról, hogy miként él a katolikus egyház egy ízig-vérig demokratikus társadalomban. Az előadásom utáni megbeszélés során meglepett, hogy abban a művelt értelmiségi társaságban is mennyire felületesen ismert a svájci társadalom, s az ottani demokratikus berendezkedés. Engedjék meg, hogy ez alkalommal itt most egy-két lényeges sajátosságra rámutassak.

A 13. század végén három svájci alpesi völgy parasztlázadása egész Európában egyedülállóan sikerre vezetett és Uri, Schwyz és Unterwalden hely lakói lerázták hűbéruraikat, és saját kezükbe vették sorsukat. Évszázados kemény harcokban sikerült is megvédeni önállóságukat, előbb a „hazai” svájci Habsburgokkal szemben, majd a környező országok királyaival és fejedelmeivel szemben. A Kárpát-medencében kevesen tudják, hogy a Habsburgok ősi vára ma is áll még Svájc szívében, az Aare-völgyét övező egyik hegycsúcson. Az őskantonoknak évszázados

védekező harca azt eredményezte, hogy a három alapító kanton szövetsége a 19. századig 22 kantonra, társországra növekedett. Közben Svájcban kialakult egy társadalom, amely valóban ízig-vérig demokratikus, vagyis, hogy minden egyes polgára felelősséget érez és vállal nemcsak saját maga, hanem faluja, városa, kantonja (állam) és azok szövetsége iránt is. Fontos ez a sorrend: a felelősség az egyénnel kezdődik, és folytatódik a kicsi és egyre nagyobb közösségek irányába. Subidiaritásnak nevezik ezt ma a gazdaságban és a társadalomtudományban.

Építészként fontosnak tartom az alapozást, ezért is tértem ki ilyen alaposan a történelmi háttér bemutatására.

Még egy másik szempontot is figyelembe kell vennünk ahhoz, hogy helyesen értelmezzük a „nyugati értelmiség” vallásosságát a mai világban. Ez pedig az újkornak, az elmúlt másfél-két évszázadnak hatalmas – és egyre gyorsuló! – változásainak a számbavétele. Ha a felvilágosodás európai, majd Amerikán keresztül ma már az egész világra kiterjedő radikális változásait nézzük, joggal kérdezzük, összeegyeztethető-e egyáltalán az újkori kultúra és a vallás? Mi lehet a válaszuk Kantnak arra a megállapítására, hogy kinőtt az ember az egyház, a papok gyámsága alól, és megtanulta, hogy használja saját eszét! Kétségtelen, hogy a felvilágosodás gyökeres változást hozott számunkra, először a társadalmi autonómia, majd a kulturális emancipáció, végül pedig a politikai liberalizmus terén. Szekularizációnak hívjuk ezt a folyamatot, és ez szinte az egész világ sajátossága lett. Szerencsére most nem jöttek újabb „Galilei-problémák”. Ugyanis már rég megdőlt az egyház világi hatalma (itt most elsősorban a rómaina gondolok, bár részben mindez a protestáns egyházra is vonatkozik), és az egyháza ma már sem komoly politikai, sem gazdasági erőre nem támaszkodhat. Mivel a múlt században a római egyház utóvédharcai, mint pl. az 1870-es I. vatikáni zsinat eredménytelenek voltak, a 20. században egyre jobban ismerték fel az „idők jeleit”, olyannyira, hogy ezt a nyugati katolikus teológusok (Congar, Rahner, Schillebex, Heribert Haag és Hans Küng) már az 50-es években nagyon is komolyan vették. Mégis a karizmatikus XXIII. János pápának kellett eljőnnie ahhoz, hogy a római egyház a II. vatikáni zsinatban megadja a választ a szekularizáció kihívásaira. A katolikus egyház ebben a gyökeresen megváltozott világban felismerte prófétai küldetését, és azt a Gaudium et spes zsinati határozatban fogalmazta meg.

Minek örülhetünk, és miben reménykedhetünk? Nem térhetek ki itt a zsinat alapvető tanításának részletes ismertetésére, csak éppen a kiindulópontot szeretném röviden ismertetni.

Az egyház síkraszáll a „földi dolgok” jogos autonómiája mellett, vagyis elfogadja a szekularizáció alapvető követelményét anélkül, hogy a szekularizmus zsákutcájába jutna. „Ha a földi dolgok autonómiáján azt értjük, hogy a teremtett dolgoknak, maguknak a közösségeknek is, megvannak a saját törvényeik és értékeik, amelyet az embernek lépésről

lépésre fel kell ismernie, alkalmaznia és alakítania kell: akkor az autonómia megkövetelése teljesen jogos. (. . .) Éppen a teremtés tényéből következik ugyanis, hogy minden dolognak megvan a maga állaga, igazsága és jósága, megvannak törvényei és megvan saját rendje: ezeket az embernek tisztelnie kell azzal, hogy elismeri a tudományok és művészetek sajátos módszereit.”

Ez a pozitív állásfoglalás azonban nem feledtette el a zsinattal, hogy az autonómia veszélyes kísértéssé is válhat, ha a szekularizmus útvesztőjébe téved:

„. . . tagadhatatlan, hogy ha egyének és csoportok csak a maguk érdekeit nézik, helytelen önszeretetükkel megromtják mindazt, ami valódi érték ebben a világban: összekeverik a hitelest az annak látszóval, s ezzel felborítják az értékeknek teremtője alkotta rendjét. Következésképpen kerékkötői lesznek a kulturális haladásnak: megbontják a társadalmi egyenlőséget, akadályozzák a javak igazságos elosztását, végül is nemzeti és nemzetközi téren megzavarják a népek békés együttélését” (Gaudium et spes).

Súlyos igazságokat és értékeket tartalmaznak ezek a zsinati idézetek, ha nehezen is érthetőek első hallásra ezek a teológusok és papok nyelvén, latinul írt szövegek. Mindezt azonban előre kellett bocsátani, hogy rátérhessünk a gyakorlati életre: milyen a nyugati társadalom értelmiségének vallásossága ma? Miként és hogyan nyilvánul meg ez a „vallásosság”? Jogosak ezek a kérdések, különösen azért, mert sokan itt a Kárpát-medencében csak a nyugat szennycsatornáinak beáramlását vették észre az utóbbi években, ezért most néhány tiszta vízű forrásra próbálok rámutatni. Mindenekelőtt öt évtized tapasztalata mondatja velem, hogy nyugaton igenis van vallásos, hívő értelmiségi! Ezek az értelmiségiek azonban másként vallásosak, mint a kárpát-medencei társaik!

Mindenekelőtt feltűnő, hogy az egyének érvényesülési törekvése és önmegvalósítása szorosan összefügg a társadalmi kapcsolatrendszerek közösségi formáival. Míg a hazai vidékeken ezen a téren inkább a családi és nagycsaládi kapcsolatok erősek, addig nyugaton, kiváltképp a svájci társadalomban, a közösségeknek nyitottabb formája, vagyis az egyesületek, a szervezett csoportok, sőt úgy is mondhatom, hogy ott a humánus etikai alapon álló és keresztény gyökerekből táplálkozó „érdekközösségek” formái a gyakoriak.

Egy svájci plébánia életével szeretném ezt bemutatni: milyen ott az élet, hogy élnek ott meg a mindennapi életet? Nem akarom elhallgatni, hogy a szekularizáció ott is azt eredményezte, hogy az őslakosság nagyobb része bizony csak „a maga módján” vallásos, és nem sokat törődik az egyházi előírásokkal. A rendszeres templombajárást ott sem haladja meg túlságosan az itteni átlagot, s a fiatalságnál pedig ez a 10 százalékot sem éri el.

A maradék kis csapat azonban nem elégszik meg a templombajárással, a különböző ájtatossági formákkal, hanem a legnagyobb részük valódi közösséget képez, helyesebben közösségeket, kisebb-nagyobb szervezett csoportokat. Ilyenek, szinte minden plébánia és gyülekezeti közösségben, a nőegylet és a férfiak egyesülete, melyek a társadalom közügyeiben szinte a politikai pártoknál is jelentősebbek, hiszen hetente, kéthetente, de legalábbis havonkénti összejöveteleken, közös baráti megbeszéléseken vesznek részt, és szinte minden közügyet: a tanítók és tanárok megválasztásától kezdve a szükséges környezetvédelmi munkákig megtárgyalnak és intéznek. Az ének- és zenekarok is fontos szerepet játszanak a közösség életében, mert ezek nemcsak az istentiszteleteken, hanem számos más alkalmakkor is gazdagítják a közösség életét.

Az egyházi közösség életében a diakónia foglalja el a legfontosabb szerepet. A beteglátogatásokat jól megszervezett csoport végzi, és külön egyesület szervezi meg a beteg vagy kórházba került édesanyák helyettesítését. Sokan foglalkoznak az ifjúsággal, hogy azok a szabad idejüket kellemesen és hasznosan töltsék el az egyházi kötődésben is differenciált formában. Külön meg kell említenem a katekéták jelentékeny csoportját. A már csaknem 30 éve működő különböző szintű teológiai kurzusokon, több hittudományi főiskolán és két egyetemen folyó kiképzésen, mely egytől öt évig terjedhet, sok „laikus”, többségében nő végzett teológiai tanulmányokat. Az iskolai hitoktatást (amely szinte mindenütt fakultatív) a plébániai és a kisközösségit is, szinte mindenütt „laikusok” vezetik. A hitoktatók azonban a hittudományban nem laikusok, hanem sokszor doktorok, professzorok. Talán helyesebb, ha itt nem is oktatást, hanem nevelést értünk. Érdekességként említem meg, hogy a luzerni hittudományi egyetem két fakultásának jelenlegi dékánja családos ember.

Végül szeretnék megemlékezni egyházunk „kültagjairól”, akiket Karl Rahner „anonim keresztényeknek” nevezett. Ezek lehetnek egy kicsit agnosztikusok vagy olyan „maguk” módján hívők, akik általában nem járnak templomba, az egyházi közösség diakóniai szolgálatában azonban gyakorta részt vesznek, és sokszor nem is akárhogyan. A nyitott, befogadó, testvéries egyházban ők is szívesen látott munkatársak.